

† ΧΡ. ΛΕΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1942

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2009

ΧΡ. ΛΕΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1942

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

(Απόσπασμα Γνωμοδοτήσεως)

«Τὸ εἰς τὴν δαΐθεσίν μου τεθὲν χειρόγραφον σύγγραμμα τοῦ μακαρίτου Ν. Λέφα «Ἱστορία τῆς Ἑκπαιδεύσεως» εἶναι καθ' αὐτὸ «Ἱστορία τῆς Δημοτικῆς Ἑκπαιδεύσεως». Ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ πάντα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν Δημοτικὴν Ἑκπαίδευσιν τῆς Νέας Ἑλλάδος ζητήματα, καὶ δὴ ἐν τῇ ἐξελίξει αὐτῶν, ἦτοι ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Νέου Ἑλληνικοῦ Κράτους μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων. Ἡ ἱστορικὴ παρακολούθησις ἐκάστων τῶν ζητημάτων τούτων εἶναι ἀριστεία, ἡ δὲ ὑποτάξις καὶ ἡ κριτικὴ ἐκάστων ἱστορικοῦ σταθμοῦ παντὸς ζητήματος εἶναι ἐπιστημονικωτάτη, κερῶσα πολλαχοῦ ἀντόχημα τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀναγνώστη. Τὸ ἔργον θὰ ἀναγνωσθῇ μὲ μέγιστον ἐνδιαφέρον καὶ μὲ μέγιστην ὠφέλειαν ὄχι μόνον ἀπὸ κάθε ἐκπαιδευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε μορφωμένον Ἕλληνα, ἐνδιαφερόμενον ὅπωςδὴποτε διὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα. Λιὰ τὸν λόγον δ' ἀκριβῶς αὐτὸν ὁ Ὄργανισμὸς Ἐκδόσεως σχολικῶν βιβλίων θὰ προσφέρῃ σφαιρὰν ὑπηρεσίαν εἰς τὸ ἔθνος ἐκδίδων τὸ προκείμενον ἔργον ἐνὸς ἀνδρός, ὁ ὁποῖος καὶ ἀποθανὼν ἀκόμη προσφέρει πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν.

Σημειῶνω ἐπὶ τούτοις, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος «τῶν διδακτικῶν βιβλίων», γίνεται μακρὰ παρέκβασις ἀσχολουμένη μὲ τὸ θέμα τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος παρ' ἡμῖν καὶ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ. Ἡ παρέκβασις αὐτὴ εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντα».

† ΔΗΜ. ΛΑΜΨΑΣ
Πρόεδρος
τοῦ Ἀνωτ. Συμβ. Ἑκπαιδεύσεως

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ ἐπακολουθήσασα τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια ἀναρχία ἐτερματίσθη μὲ τὴν ἄφιξιν εἰς Ἑλλάδα τοῦ Βασιλέως Ὁθωνος, ἀποβιβασθέντες εἰς Ναύπλιον τὴν 18)30 Ἰανουαρίου 1833.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ περίοδος αὕτη τῆς ἀναρχίας δὲν ἠδύνατο εἰμὴ νὰ ἔχη καὶ διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα. Ἀπὸ τὰ 71 σχολεῖα, ἅτινα περὶ τὰ τέλη τοῦ 1830 ἐλειτούργουν, τὰ μέσα τοῦ 1832 δὲν ἐσώζοντο παρὰ 60 ἀλληλοδιδασκτικὰ καὶ τούτων τὰ πλεῖστα ἐν Αἰγολίῳ¹.

Ἐν τῇ ἀπὸ 25/6 Φεβρουαρίου τοῦ ἰδίου ἔτους προκηρύξει τῆς² πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἡ Ἀντιβασιλεία, ἣτις, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν κόμητος Ἀρμανσπεργ, ὡς προέδρου καὶ τῶν Μάουρερ καὶ Ἐῖδεν, ἐκυβέρνησα τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεως τοῦ Βασιλέως, οὐδὲν ἀναφέρει διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν. Ἐπιμένει κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς καταπαύσεως τῶν ἐσωτερικῶν διχονοιῶν, διαπιστώνει ὅμως, ὅτι «εἰς μάτην ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς εἰρήνης ἐπερίμεναν αἱ τέχναι καὶ ἐπιστῆμαι τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἤθελε ταῖς συχωρηθῆναι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἀρχαίαν πατρίδα των».

Τὴν 22 Μαρτίου 3 Ἀπριλίου 1833³ συνεστήθη ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας ἀποτελουμένη ἐκ τῶν Κωστ. Σχινᾶ, Ἀναγ. Πολυζωίδη, Ἰ. Κοκκῶνη, Ἀλ. Σούτσου, Ἰ. Βενθύλου καὶ δόκτ. Φράντζ «διὰ νὰ γνωρίσωμεν», ὅπως ἀναγράφεται ἐν τῷ σχετικῷ διατάγματι, «τὴν ἀληθῆ στάσιν τῆς δημοσίας

1. Ἐκθ. Ὑπουργ. Παιδείας πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς 1 Φεβρ. 1857. Ἐφ. Κυβ. 1857 σελ. 14.

2. Ἐφ. Κυβ. 1833. σελ. 1.

3. Ἐφ. Κυβ. 1833 σελ. 70.

ἐκπαιδευτικῶς καὶ διὰ νὰ λάβωμεν παρ' αὐτῆς προτάσεις περὶ τῶν καταλληλοτέρων μέσων πρὸς βελτίωσιν αὐτῆς καὶ ὀνομαστί πρὸς σχηματισμὸν σχολείων τοῦ Λαοῦ, Ἑλληνικῶν σχολείων, γυμνασίων καὶ ἐνὸς Πανεπιστημίου, καὶ ἔκθεσιν περιεκτικὴν περὶ τοῦ σημαντικοῦ τούτου διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος ἀντικειμένου».

Ἐν δὲ τῷ ἀπὸ 3,15 Ἀπριλίου 1833 διατάγματι «περὶ τοῦ σχηματισμοῦ κλπ. τῆς ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Γραμματείας» διαγράφονται ὡς ἀκολουθῶς τὰ καθήκοντα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας α) ἡ ἐπιτήρησις καὶ διεύθυνσις τῶν ὄσων ἀφορῶσι τὰ σχολεῖα καὶ τὴν ἐκπαίδευσιν καθ' ὅλην τὴν ἑκτασίαν, ἡ φροντίς περὶ συστάσεως καὶ ἀρμοδίου ὀργανισμοῦ τῶν στοιχειωδῶν καὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἐκπαιδευτικῶν καταστημάτων ἐνὸς Πανεπιστημίου καὶ μιᾶς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν β) ἡ φροντίς περὶ προικισμῶν τῶν σχολείων καὶ τῶν διδακτικῶν καταστημάτων καὶ ἡ ἐπιτήρησις εἰς τὴν διοίκησιν τῆς τῶν σχολείων περιουσίας γ) ἡ φροντίς περὶ μορφώσεως ἀξίων διδασκάλων διὰ τὰ σχολεῖα καὶ διδασκτόρων καὶ ἡ ἀνύγερσις τῶν ἐπὶ τούτῳ ἀπαιτουμένων καταστημάτων δ) ἡ διὰ σχολικῶν μισθοδοτημάτων (bourses) καὶ ἄλλων ἐξοικονομήσεων ἐμφύχουσις ἐκείνων τῶν μαθητῶν, οἵτινες ἤθελον ἀναπτύξει ἑξοχόν τινα εὐφυΐαν ε)...ζ) ἡ εἰς τὰς τέχνας προόδουσις καὶ ἡ αὐστάσις τεχνεδιδασκτικῶν σχολείων καὶ συλλογῶν... θ) προτάσεις περὶ τοῦ προσωπικοῦ δι' ὅλας τὰς διδασκαλικὰς θέσεις ι) ἡ ἐπιτήρησις εἰς τὴν διοίκησιν καὶ διαχείρισιν τῆς διὰ τὰς διδασκαλικὰς παραδόσεις καὶ διὰ τὴν τοῦ λαοῦ ἐκπαίδευσιν ἀφιερωμένης περιουσίας, ἡ φροντίς περὶ ἀνεγέρσεως καὶ διατηρήσεως τῶν οἰκοδομῶν κλπ».

Ἐν Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ σχολεῖα ἐλειτούργουν ἄνευ συστήματός τινος, διότι οὔτε ὠρισμένας τάξεις εἶχον, οὔτε πρόγραμμα κοινόν, οὔτε προσωπικὸν μὲ καθωρισμένα προσόντα. Ἀφ' ἑτέρου ἡ κοινωνία ἦτο ὅλως ἀνοργάνωτος. Οὔτε κοινωνικαὶ τάξεις εἶχον εἰσέτι διαμορφωθῆ, οὔτε σχέσεις προϋπῆρχον δημιουργοῦσαι δικαιώματα ἢ προνόμιον ὑπὲρ ὠρισμένων προσώπων ἢ ομάδων. Συνεπῶς εἶχεν ὅλην τὴν ἐλευθερίαν ἡ Κυβέρνησις νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἐκπαίδευσιν κατὰ τὸν καταλληλότερον τρόπον, λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τὰς ἑλληνικὰς συνθήκας καὶ προσαρμόζουσα πρὸς

ταύτας τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Ἐντὶ ὅμως ἡ Ἀντιβασίλεια νὰ μελετήσῃ τὴν ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν καὶ δώσῃ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν αὐτῆς τὴν προσήκουσαν μορφήν, προετίμησε νὰ μεταφυτεύσῃ αὐτούσιους σχεδὸν θεσμοὺς ἀλλαχοῦ ὑπὸ διαφόρους συνθήκας καὶ ὑπὸ διάφορον λαϊκὴν ψυχολογίαν ἰσχύοντας. Τὰ πορίσματα τῆς διὰ τοῦ μνημονευθέντος διατάγματος συσταθείσης ἐπιτροπῆς δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν της. Τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Ραγκαβῆ, παρέδρου τότε παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τῆς Παιδείας, ἐκπονηθέντα ὀργανισμόν τῶν σχολείων, ἠγνόησε. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελεν ἡ Ἀντιβασίλεια, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντιληφθῇ τὰς πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλλάδος. Τὰ μέλη αὐτῆς, ὅπως καὶ ὁ Βασιλεὺς, δὲν ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐπεκοινώνουν δὲ μὲ τὸν λαὸν διὰ διερμηνέων. «Ἴστανται ἀπέναντι ἀλλήλων» ἔγραφεν ἐκ Ναυπλίου ὁ ταγματάρχης νομ. Prokesch πρὸς τὸν πρίγκηπα Metternich, «ὡς δύο πρόσωπα, ἅτινα δὲν γνωρίζουσιν ἀλλήλα καὶ δὲν συνεννοοῦνται οὐδ' ἐννοεῖ τὸ ἓν τὸ ἄλλο». Τὸν Ἀρμανσπεργ εἰς τὰ ἀπομνημονεύματά του ὁ Ἀλ. Ραγκαβῆς χαρακτηρίζει ὡς ἄνθρωπον ἰδιοτελεῖ, ματα ὄξοξον καὶ ἀνίκανον. Περὶ τοῦ Συνταγματάρχου Ἐῖδεν ὁ Meinelsohn λέγει, ὅτι ἦτο «ἄνθρωπος ὀκνηρὸς καὶ οὐδεμιᾶς πίστεως ἄξιος, ἐμίσει δὲ τοὺς Ἕλληνας». Ἀντιθέτως ὁ Meinelsohn κατὰ τὸν Ραγκαβῆν ἦτο φιλέλληλος. Εἰς αὐτὸν δὲ εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διοίκησις τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῆς Παιδείας καὶ πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν κλάδων τούτων ἐπέδειξεν εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον. Ἀλλ' ἂν ὀφείλῃ χάριτος εἰς αὐτὸν ἡ Ἑλλάς διὰ τὸν Ποινικὸν Νόμον, τὸν ὁποῖον ἐφιλοδώρησεν εἰς αὐτήν, δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὸν περὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως νόμον.

Ἐκτὸς τοῦ βασικοῦ σφάλματος, τὸ ὁποῖον διεπράχθη κατὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως, ὅτι ἐλήφθη ὡς πρότυπον ἡ νομοθεσία προηγμένων Κρατῶν, ἐν οἷς ὑπῆρχον διακεκριμέναι κοινωνικαὶ τάξεις, ἰσίου σκοποῦς ἐπιδιώκουσαι, ἕτερος οὐσιώδης λόγος, δι' ὃν ἀπέτυχεν τὸ ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα, εἶναι ὅτι τοῦτο δὲν

1. Κίρρι, Ἱστορία Δημοτ. Ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἑλλάδι, σελ. 45.

έξητάσθη, οὐδ' ἐλύθη ἐν τῷ συνόλω του, ἀλλὰ συμπτωματικῶς, οὐχὶ κατὰ τὰς ὑφισταμένας ἀνάγκας, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς Ἀντιβασιλείας. Ἐνῶ διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν ἐλήφθη ὡς βάσις ὁ Γαλλικὸς Νόμος τῆς 28 Ἰουλίου 1833, τροποποιημένος ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν σχολείων κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν βαυαρικῶν ὁδηγιῶν «περὶ τῆς ἐντοπίας σχολικῆς ἐπιθεωρήσεως» τῆς 17 Ἰουλίου 1808, 15 Σεπτεμβρίου 1808 καὶ 22 Μαρτίου 1821¹, διὰ τὴν μέσσην ἐκπαίδευσιν ἐλήφθη ὡς βάσις ὁ Βαυαρικὸς νόμος, τὸν ὁποῖον ὑπέδειξεν ὁ Thiiers. Ἄλλαι αἱ πολιτειοκαὶ καὶ κοινωνικαὶ συνθήκαι ἐν Γαλλίᾳ, ἄλλαι αἱ παραδόσεις, ἄλλος ὁ χαρακτήρ, ἄλλα τὰ ἰδανικὰ καὶ ἄλλα ἐν Γερμανίᾳ. Ἡμεῖς ἐλάβομεν ἐν τεμάχιον ἐνὲς οἰκοδομήματος τὸ ἐθέσαμεν ἀδεξιῶς ἐπὶ τεμαχίων ἄλλου οἰκοδομήματος καὶ ἀπηρτίσαμεν τὸ ἐκπαιδευτικὸν μᾶς σύστημα, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μίαν ἑκατονταετίαν σχεδὸν κατετυράννησε τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, καὶ τὸ ὁποῖον προσαρμόζεται μὲν ἴσως κατὰ τὰ μέρη του πρὸς τὰς τότε κρατούσας ἐπιστημονικὰς θεωρίας, εἶναι ὅμως ὅλως ξένον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν πραγματικότητα.

Οἱ Ἕλληνες τότε ἦσαν ὅλοι σχεδὸν ἀγράμματοι, ἅπασα ἡ γῆ ἦτο ἀκαλλιέργητος, συγκοινωνία δὲν ὑπῆρχε, δεινὴ πενία ἐμάστιζε πάντας, δὲν ὑπῆρχον πλούσιοι καὶ πτωχοί, δὲν ὑπῆρχον εὐγενεῖς, ἄστοι ἢ λαός, ὅλοι ἦσαν ἴσοι, διότι ὅλοι ἦσαν πτωχοὶ καὶ ὅλοι εἶχαν χύσει τὸ αἷμά των διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, τὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως δυνάμενα νὰ διατεθοῦν ὑπὸ τοῦ Κράτους ποσὰ ἦσαν ὅλως γλίσχρα. Ὅπισθεν ὄλων αὐτῶν ἴστατο ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἣτις ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀμάθειαν, ἡ ὁποία τὴν ἐμάστιζεν ἐπὶ τέσσαρας αἰῶνας, ἠσθάνετο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς ἐλευθερίας ἐντονωτέραν τὴν δίψαν τῆς παιδείας, καὶ ἣτις ἐλευθερωθεῖσα τοῦ ζυγοῦ ἐνόμιζεν ἑαυτὴν ὑποχρεωμένην νὰ ἀποκατασταθῇ εἰς τὴν προγονικὴν εὐκλειαν. Τὴν ψυχολογικὴν αὐτὴν τάσιν δὲν ἐχαλιναγώγησεν ἡ νομοθεσία τῆς Ἀντιβασιλείας τὸνναντίον δὲ τὴν ὑπέκκαυσεν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἑλληνικὸς λαός, εὐρέθη πρὸ καταστά-

1. Kirper, ἐνθα ἄνωτ. σελ. 46

σεως ὅλως ξένης πρὸς τὴν μέχρι τότε ζωὴν του. «Ἄλλ' ἡ ἡμετέρα κοινωσία λέγει ὁ Γ. Γ. Παπαδόπουλος ἐν τῷ λόγῳ του περὶ τῶν προγενεστέρων ἑλληνικῶν σχολείων σελ. 17 ὡμοίαζε πρὸς ἄπειρον παῖδα ἐξελθόντα τῆς πατρῴας κώμης καὶ αἴφνης ἐμπεσόντα εἰς μεγαλόπολιν, ἄνευ ὁδηγοῦ εἰς πολυειδεῖς κινδύνους ὑποκείμενον· οἱ δὲ νόμιμοι αὐτοῦ κηδεμόνες δὲν εἶχον πάντοτε τὴν ἀναγκαίαν οὔτε γνῶσιν, οὔτε δύναμιν νὰ ποδηγετήσωσιν αὐτὲν ἀσφαλῶς».

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΡΟΥΣ